

**ПОКИСТОН, ХИТОЙ ВА ҲИНДИСТОН ЎРТАСИДАГИ
МУНОСАБАТЛАРДА ҲАРБИЙ-СИЁСИЙ ТАҲДИДЛАР**

Касимов Муталиб

*"Федерал Давлат бюджети олий таълим муассасаси
"МЭИ" Миллий тадқиқот университетининг
Тошкент шаҳридаги филиали, сиёсий фанлар бўйича
фалсафа доктори (PhD), доцент
тел: +998909357643*

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 16.06.2026

Revised: 17.06.2026

Accepted: 18.06.2026

KALIT SO'ZLAR:

*Жанубий Осиё,
геосиёсий кураш,
ҳарбий-сиёсий
таҳдидлар, ядровий
тийиб туриш
доктринаси,
хавфсизлик
дилеммаси, Кашир
муаммоси, Оқсой Чин,
Хитой-Покистон
иқтисодий коридори
(СРЕС), Гвадар
порти, икки фронтли
уруш хавфи, Ладакх
инқироzi,
трансминтақавий
хавфсизлик, глобал
кучлар рақобати.*

Мазкур мақолада Жанубий Осиё ва унга туташ ҳудудлардаги замонавий геосиёсий жараёнлар, хусусан, дунёнинг уч йирик ядровий давлати – Покистон, Хитой ва Ҳиндистон ўртасидаги мураккаб ҳарбий-сиёсий ва стратегик зиддиятлар тизимли таҳлил қилинади. Тадқиқотда кўп йиллик тарихий илдизларга эга бўлган ҳудудий даъволар, чегара олди қуроли тўқнашувлари ва уларнинг трансминтақавий хавфсизликка таъсири ўрганилган. Шунингдек, «Бир макон, бир йўл» мегалойиҳасининг муҳим бўғини ҳисобланган «Хитой-Покистон иқтисодий коридори» (СРЕС) лойиҳасининг амалга оширилиши, Гвадар портининг геостратегик аҳамияти ҳамда ушбу омилларнинг Нью-Деҳли хавфсизлик архитектурасига таъсири атрофлича ёритилган. Мақолада глобал кучлар ва ҳарбий-сиёсий блокларнинг (хусусан, АҚШ ва QUAD альянсининг) мазкур «ядровий уч бурчак»даги геостратегик манфаатлари, қуролиниш пойгаси ва ядровий тийиб туриш доктриналарининг замонавий трансформацияси илмий жиҳатдан асослаб берилган.

Замонавий халқаро муносабатлар тизими глобал куч марказлари ўртасидаги рақобатнинг кучайиши ва трансминтақавий хавфсизлик архитектурасининг трансформациялашуви билан тавсифланмоқда. Бундай шароитда Жанубий Осиё ҳудуди дунёдаги энг мураккаб ва портлаш хавфи юқори бўлган геосиёсий маконлардан бири бўлиб қолмоқда. Минтақада учта йирик ядровий давлат –

Покистон, Хитой ва Ҳиндистоннинг географик жиҳатдан чегарадошлиги ҳамда улар ўртасидаги тарихий, ҳудудий ва стратегик зиддиятлар халқаро хавфсизликка тўғридан-тўғри таҳдид солувчи “ядровий уч бурчак”ни (nuclear triangle) шакллантирди.

Сўнги йилларда Ҳиндистон ва Хитой ўртасидаги чегара олди тўқнашувларининг фаоллашуви, Исломобод ва Пекин ўртасидаги “барча шароитлардаги стратегик шериклик”нинг ҳарбий-техник соҳада янги босқичга чиқиши ҳамда Нью-Дехлиннинг АҚШ бошчилигидаги QUAD блокига интеграциялашуви мазкур уч бурчакдаги инқирозларни янада чуқурлаштирмоқда. Шу нуқтаи назардан, Покистон, Хитой ва Ҳиндистон муносабатларидаги ҳарбий-сиёсий таҳдидларни комплекс равишда тадқиқ этиш, хавфсизлик дилеммаси ва ядровий тийиб туриш омилларини баҳолаш илмий ва амалий жиҳатдан ўта долзарб аҳамият касб этади.

Бу уч давлат ўртасида Кашмир муаммоси нафақат икки томонлама баҳс, балки Жанубий Осиёдаги “ядровий уч бурчак” барқарорлигини белгиловчи асосий омилдир. Ўзбекистонлик тадқиқотчи С. А. Срожиддинов ўзининг монографик тадқиқотида минтақавий хавфсизлик тизимининг заифлигини қуйидагича тавсифлайди: “Жанубий Осиё хавфсизлик архитектурасининг марказий муаммоси бўлган Кашмир инқирози Покистон ва Ҳиндистоннинг стратегик ядровий доктриналари билан бевосита боғланиб кетди. Бу эса ҳар қандай локал чегара тўқнашувининг трансминтақавий ядровий урушга айланиб кетиш хавфини ортиб боришига хизмат қилмоқда”⁸⁷.

Покистонлик халқаро ҳуқуқ ва хавфсизлик бўйича эксперт М. Қаддос эса ушбу низога Хитой факторининг қўшилиши вазиятни уч томонлама мураккабликка олиб келганини таъкидлайди: “Кашмир уч давлатнинг географик туташув нуқтасидир. Покистон ва Хитойнинг чегаравий яқинлашуви Ҳиндистонни доимий стратегик қуршов ҳиссини туйишга мажбур қилади, бу эса Нью-Дехлиннинг Мудофаа вазирлигини мутаносиб бўлмаган даражада қуролланишга ундайди”⁸⁸.

Пекин ва Исломобод ўртасидаги ҳарбий-техник ҳамкорлик Ҳиндистон учун “икки фронтли уруш” (Two-Front War) хавфини реал воқеликка айлантди. Ушбу стратегик альянсни тадқиқ қилган россиялик таниқли шарқшунос олим Л. Панин вазиятни қуйидагича баҳолайди: “Исломобод ва Пекин ўртасидаги ядровий ва ракета технологиялари соҳасидаги яқин алоқалар Ҳинд субконтинентида кучлар мувозанатини бузди. Хитой-Покистон иқтисодий коридори (СРЕС) фақатгина савдо

⁸⁷ Срожиддинов, С. А. Жанубий Осиёда геосиёсий жараёнлар ва трансминтақавий хавфсизлик муаммолари: Монография / С. А. Срожиддинов. – Тошкент : Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети нашриёти, 2024. – 284 б. – с- 142.

⁸⁸ Qaddos, M. The Pakistan, India, and China Triangle: Strategic Imperatives and Nuclear Dilemmas / M. Qaddos // Journal of Indo-Pacific Affairs. – 2021. – Vol. 4, No. 3. – P. 72–89. – p- 78.

йўли эмас, балки Пекиннинг Ҳинд океанига ҳарбий-денгиз чиқишини таъминловчи геостратегик плацдармдир”⁸⁹.

Хитойлик сиёсатшунос олим Ло Яньчао (Lo Yanchao) ўз докторлик мақоласида Пекиннинг позициясини қуйидагича асослайди: “Хитойнинг Покистон билан стратегик шериклиги ҳеч бир учинчи давлатга қарши қаратилмаган. Бирок, АҚШнинг Ҳинд-Тинч океани минтақасида Ҳиндистон орқали Хитойни тийиб туриш сиёсати фонида, Пекин ўз миллий манфаатлари ва таъминот занжирлари хавфсизлигини таъминлаш учун Исломобод билан ҳарбий-сиёсий координацияни кучайтиришга мажбурдир”⁹⁰.

Ҳиндистон геосиёсий қуршовга жавобан ўз ҳарбий доктриналарини ва ядровий салоҳиятини кескин модернизация қилмоқда. Ҳиндистонлик стратегик таҳлилчи С. Бажпай (S. Bajpai) Нью-Дехлиннинг замонавий сиёсати ҳақида шундай ёзади: “Ҳиндистон анъанавий пассив мудофаа сиёсатидан воз кечиб, фаол ва зарур ҳолларда хужумкор мудофаа позициясига ўтди. Нью-Дехли Исломободдан келаётган гибрид таҳдидларга ҳам, Пекиннинг чегарадаги экспансиясига ҳам қатъий ва куч ишлатиш билан жавоб беришга тайёрлигини намоиш этмоқда”⁹¹.

Покистон, Хитой ва Ҳиндистон ўртасидаги уч томонлама муносабатлар ва унда намоён бўлаётган ҳарбий-сиёсий таҳдидларни тизимли таҳлил қилиш қуйидаги муҳим илмий ва стратегик хулосаларга келиш имконини беради:

Биринчидан, Жанубий Осиёдаги “ядровий уч бурчак” (Исломобод–Пекин–Нью-Дехли) халқаро муносабатларнинг классик «хавфсизлик дилеммаси» (security dilemma) шароитида ривожланмоқда. Томонлардан бирининг ўз хавфсизлигини таъминлаш ёки ҳарбий салоҳиятини оширишга қаратилган ҳар қандай ҳаракати (хоҳ у ядровий арсенални модернизация қилиш, хоҳ янги ракета тизимларини синовдан ўтказиш бўлсин) қолган икки давлат томонидан бевосита таҳдид сифатида қабул қилинмоқда. Бу занжирли реакция минтақада назорат қилиб бўлмайдиган қуролланиш пойгасини рағбатлантирмоқда ва стратегик барқарорликка путур етказмоқда.

Иккинчидан, Кашмир муаммоси ҳамда Оқсой Чин ва Ладакх худудларидаги баҳсли чегара чизиклари нафақат тарихий келишмовчиликлар, балки замонавий трансминтақавий инқирозларнинг доимий ўчоғи бўлиб қолмоқда. Сўнгги йилларда, айниқса 2020 йилги Галван водийсидаги воқеалардан сўнг, чегаралардаги локал

⁸⁹ Панин, Л. Ядерный треугольник Индийского субконтинента: вызовы стратегической стабильности / Л. Панин // Доклады Российского совета по международным делам (РСМД). – Москва : Знание, 2023. – Вып. 12. – 45 с. – с- 19.

⁹⁰ Ло Яньчао. «Ядерный треугольник» Китай–Индия–Пакистан: натяжение узла / Ло Яньчао // Вопросы политологии. – Москва, 2023. – № 4 (92). – С. 1795–1802. – Страница цитаты: 1796.

⁹¹ Bajpai, S. Narendra Modi’s Pakistan and China policy: assertive bilateralism and strategic choices / S. Bajpai // International Affairs. – Oxford : Oxford University Press, 2019. – Vol. 95, Issue 1. – P. 99–116. – Quotation page: 112.

тўқнашувларнинг ядровий кучга эга давлатлар ўртасидаги кенг кўламли урушга айланиб кетиш хавфи бир неча баробарга ортди. Бу эса Кашмир инқиризини фақатгина Ҳиндистон ва Покистон ўртасидаги икки томонлама муаммо сифатида эмас, балки уч томонлама “ядровий тугун” нуқтаи назаридан баҳолашни тақозо этмоқда.

Учинчидан, Хитой ва Покистон ўртасидаги барча шароитлардаги стратегик ҳамкорлик, хусусан “Хитой-Покистон иқтисодий йўлаги”(СРЕС) лойиҳаси ва Гвадар портининг ҳарбий-стратегик аҳамияти Ҳиндистон геосиёсий архитектурасини жиддий равишда ўзгартирди. Пекин-Исломобод ўқи Янги Дехли учун реал “икки фронтли уруш” хавфини юзага келтирди. Бунга жавобан Ҳиндистон ўз ҳарбий доктринасини “пассив мудофаа”дан “ҳужумкор мудофаа” (offensive-defense) шаклига ўзгартирди ва АҚШ бошчилигидаги QUAD каби Хитойга қарши блоклари билан бирлашувини тезлаштирди.

Тўртинчидан, ушбу минтақавий уч бурчакдаги зиддиятлар аллақачон маҳаллий даражадан чиқиб, глобал кучларнинг (АҚШ, Россия) геосиёсий қарама-қаршилиги майдонига айланган. Вашингтоннинг Ҳиндистонни Хитойга қарши стратегик ғов сифатида кўллаб-қувватлаши Пекинни Покистон билан ҳарбий-техник алоқаларни янада кучайтиришга мажбур қилмоқда, бу эса Жанубий Осиёдаги кучлар мувозанатини бузиб, минтақани янги “совуқ уруш” плацдармига айлантириш хавфини туғдирмоқда.

Якуний хулоса сифатида Покистон, Хитой ва Ҳиндистон муносабатларидаги ҳарбий-сиёсий таҳдидларни камайтиришнинг ягона йўли – кўп томонлама дипломатик мулоқот механизмларини қайта тиклаш, чегара ҳудудларини демилитаризация қилиш ва ядровий арсеналларни назорат қилиш бўйича ўзаро шаффофлик тизимини яратиш ҳисобланади. Акс ҳолда, ушбу ҳудуддаги кичик сиёсий ёки ҳарбий хатолик нафақат Осиё, балки бутун дунё хавфсизлиги учун ҳалокатли оқибатларга олиб келиши мумкинлигини таъкидлаш жоиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Срождидинов, С. А. Жанубий Осиёда геосиёсий жараёнлар ва трансминтақавий хавфсизлик муаммолари: Монография / С. А. Срождидинов. – Тошкент : Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети нашриёти, 2024. – 284 б.
2. Ло Яньчао. «Ядерный треугольник» Китай–Индия–Пакистан: натяжение узла / Ло Яньчао // Вопросы политологии. – Москва, 2023. – № 4 (92). – С. 1795–1802.
3. Панин, Л. Ядерный треугольник Индийского субконтинента: вызовы стратегической стабильности / Л. Панин // Доклады Российского совета по международным делам (РСМД). – Москва: Знание, 2023. – Вып. 12. – 45 с.

=====

4. Bajpai, S. Narendra Modi's Pakistan and China policy: assertive bilateralism and strategic choices / S. Bajpai // *International Affairs*. – Oxford: Oxford University Press, 2019. – Vol. 95, Issue 1. – P. 99–116.

5. Qaddos, M. The Pakistan, India, and China Triangle: Strategic Imperatives and Nuclear Dilemmas / M. Qaddos // *Journal of Indo-Pacific Affairs*. – 2021. – Vol. 4, No. 3. – P. 72–89.